

**TÜRK DİLİ HARİTASINA BİR KATKI:
LÜBNAN'DAKİ TÜRKLER VE TÜRKÇE****CONTRIBUTION TO TURKISH LANGUAGE MAP:
IN LEBANON TURKS AND TURKISH**

*Özgür Kasım AYDEMİR**

Özet:

Makalemiz, Lübnan sınırları içerisindeki saha çalışmamızın, Türkçenin konuşulma alanlarına ilişkin genel bilgi aktarımını amaçlamaktadır. Günümüzde, Lübnan'da yaklaşık 12000'i kayıtlı olmak üzere 30000 kadar vatandaşımız yaşamaktadır. Bunların önemli bir kısmı 1940 sonrasında çalışma amacıyla gelip ülkeye yerleşmiş olan Türklerdir. Ancak 1940 sonrası Lübnan'a yerleşen Türkler, yaşadıkları büyük şehirlerde hâkim dil konumunda olan Arapçadan etkilenmelerinin yanı sıra daha çok ayrıldıkları coğrafyanın dil özelliklerini yansıtmaları nedeniyle bu çalışmaya konu edilmemiştir. Çalışmamızda, sayıları 13200'ü bulan ve 13. yüzyıldan itibaren bu bölgede yaşayan Türkmenler ile yaklaşık sayıları 9000'i bulan, 19. yüzyılın sonlarından itibaren Lübnan sınırları içerisinde yaşayan Girit Muhaciri Türkler ve onların dilleri üzerine odaklanılmıştır. Türkçe olmaları ve Arapçadan etkilenmeleri gibi ortak özelliklere sahip olmalarının yanında pek az ortak noktası bulunan iki Türk grubu ve dilleri, makale içerisinde ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. 2013 yılı içerisinde gerçekleştirilen saha çalışmalarımızın ilkinden elde edilen veriler doğrultusunda ağız özelliklerine girmeden Lübnan'da Türkçenin konuşulduğu yerler ve kullanılan dilin genel özellikleri makalemizde kültürel bağlamda sunulmaya çalışılmıştır. Böylelikle Türk Dili Haritası'na yönelik olarak, Lübnan'daki saha çalışmamıza dayalı katkı sağlanabilmesi ve varlığı tehlikede olan Lübnan'daki Türkmen Ağızı ile Lübnan'daki Girit Muhaciri Türk Ağızı'na dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Zira Lübnan sınırları içerisinde konuşulan Türkçenin, UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras içerisinde tehlikedeki diller programı ölçütlerine göre değerlendirildiğinde, "kritik tehlike altında" olduğunu belirtmek zorundayız.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Lübnan, Türkmen, Girit Muhaciri Türkler, Ağız.

Abstract:

Article, field study within the borders of Lebanon, aims to share general information on issues to be spoken Turkish. Today, as much as 30000 citizens living in Lebanon for nearly 12000 to be registered. Most of these countries are settled in

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – Denizli okaydemir@gmail.com

1940 after the Turks to come to work. However, the Turks settled in Lebanon after 1940, as well as the more they leave any kind of Arabic language features that reflect the geography of this work is not subject to due. In this study, the number 13200 Turkmen living in this region in the 13th century, which approximate number 9000, 19th living within the borders of Lebanon since the end of the century the Turks and their language is focused on the muhajir of Crete. Turkish Arabic code to be very little in common other than being lived copying the two ethnic groups and languages, should be evaluated in this study suggest that under separate headings. The field of our work in the year 2013 in accordance with the data obtained from the first one into the dialect characteristics of Turkish spoken in Lebanon, and the general features of the language used in the submitted article. Thus, in order to map received Turkish Language in Lebanon, based on the contribution to the field study aimed to achieve. Because the Turkish language is spoken within the borders of Lebanon, UNESCO's intangible cultural heritage are evaluated according to the criteria in the endangered languages program, "critically endangered" we have to mention that.

Key words: Tukiş Language, Lebanon, Turkmen, Turks Originated in Crete, Dialect.

Giriş

Tarih boyunca büyük uygarlıklara ve mücadelelerinde ev sahipliği yapmış olan Lübnan dünyanın bilinen en eski yerleşim bölgelerindedir. Bölgede (Jbeil) gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda M.Ö. 6500'den öncesine ait uygarlık izleri elde edilmiştir¹. Bölge, İslamiyet'in öncü yayılma alanlarından. "İslam orduları Arap Yarımadası'nı denetim altına aldıktan kısa bir süre sonra Müslümanlığı yaymak için o dönem Persler ile Bizans arasında paylaştırılmış bulunan Suriye, Lübnan, Filistin ve Irak topraklarına doğru genişlemeye başladı. (...) İçinde Ermeni ve Arap destek kuvvetlerini de barındıran İmparatorluk ordusu, aynı büyüklükteki Müslüman güçleriyle 636 Ağustosunda Şam'ın güneyinde karşılaştı. Yamuk nehri kıyısında yapılan savaşta Halid bin Velid komutasındaki ordu büyük bir zafer kazanarak Suriye ve Anadolu topraklarının kapısını İslam akıncılarına açtı" (Ayhan ve Tür, 2009, s. 20). Bölge sadece İslam tarihi açısından değil Türklerin İslamiyet'i benimsemelerinin sonrasında Türk Tarihi'nin önemli kültürel merkezlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle Emeviler döneminde orduda görev almaya başlayan Türkler, Abbasiler döneminde, Arap unsur dışındaki en nüfuzlu grubu oluşturmaktaydılar. Orta Doğu'daki İslam ordusu içerisinde varlık gösteren Türklerin, Abbasi Halifeliği döneminde askerî bürokrasinin çoğunu temsil etmelerine karşın, bugünkü Lübnan sınırları içerisindeki yerleşimine ilişkin

¹ Bu konudaki ayrıntılı bilgi için, bakınız: Ayhan ve Tür, 2009.

bir kaynağa henüz ulaşamadığı için ülkedeki Türkmen varlığını bu döneme dayandıramamaktayız. Ancak konar-göçer hayat tarzının hâkim olduğu ve Ferganalı, Buharalı, Harezmi ya da kısaca Horasanlı adlarıyla tanımlanan ve Memlûk Hanedanı Ordusu²’nda da etkili olan Türklerin³ kesin olmamakla beraber bugünkü Lübnan sınırları içerisinde yerleşmeleri ihtimal dâhilindeki ön Türk yerleşimi olarak değerlendirilebilir.

Orta Doğu’da Türklerin varlıklarına yönelik kesin bilgiler, Türk yerleşiminin Anadolu ile eş/yakın zamanlı olduğunu bildirmektedir. “Anadolu’nun Türkleşmesini ve bölgede Türk birliğini amaçlayan Türkiye Selçuklu Devleti, bu hedefine ulaşmak için komşu devletlerle bazen dostane bazen de düşmanca ilişkiler içinde bulunabiliyordu. Buna dair en güzel örneği bir Türk beyliği olan Zengiler’in devamı niteliğindeki Eyyübîler ile olan münasebetlerinde görmekteyiz” (Uyumaz, 2002, s. 86). Nitekim “1132 yılında Musul Atabeyi İmameddin Zengi Irak Selçukluları tarafından yenilgiye uğratılınca Necmeddin Eyyub, Zengi’nin kaçmasına yardım etmiştir. Eyyubiler ile Irak Selçukluları arasındaki ilişkiler bu vesile ile bozulunca Eyyub kardeşi Şirguh ile birlikte İmaeddin Zengi’ye müracaat ederek 1138 yılında ona iltihak etmişler ve bir süre Musul’da kalarak Zengi’nin askeri seferlerine katılmışlardır. (...) Bu arada Necmeddin Eyyub Baalbek’in ele geçirilmesindeki rolünden dolayı Baalbek’e muhafız olarak atanmıştır” (Gül, 2002, s. 87). Bu bilgilerden dayanak alarak Orta Doğu’daki kalıcı Türk varlığının Anadolu’daki Türk yerleşimi ile yaklaşık olarak eşzamanlı olduğunu belirtebiliriz. “Sultan Alp Arslan’ın eniştesi Erbasan’ın, Sultan’a isyan ile Bizans’a sığınması üzerine, beraberindeki Kurlu, Atsız ve kardeşleri, Şöklü vs. gibi beyler, Anadolu’da fetihlere devam etmeyerek, kumandaları altındaki Türkmenlerle Mısır Fatimî hâkimiyetinde bulunan Filistin’e geldiler (1070). İlgili kaynaklarda ‘Filistin’e giren ilk Türkler’ olarak nitelenen ve 3-4 bin çadır halkından oluşan bu Türkmenlerin başında Kurlu Bey bulunuyordu. Kurlu Bey, beraberinde yukarıda adları geçen bey ve Türkmenlerle Taberiye Gölü’nün doğusundaki Balkâ ve yöreleriyle Nûman kalesini fethederek yerleştiler. Daha sonra o, bugünkü İsrail ülkesinde bulunan ve Kudüs’ün 50 km. Batısındaki Remle ve yörelerini de fethetti. Göçebe Arapların yağmaları sebebiyle harap ve ıssız bir duruma gelen Remle’yi imar eden Kurlu⁴ Bey, burasını başkent yaparak Büyük Selçuklu Devleti’ne bağlı bir Türkmen Beyliği kurdu” (Sevim, 1989, s. 24-25). Kurlu Bey, başta zeytin üretimi olmak üzere bölgeyi tarımsal üretime dayalı olarak kalkındırdığı bilinmektedir. Memlûk Hanedanı zamanından da Lübnan’da özellikle Baalbek’te yaşayan Türk nüfusun

² Türklerin hâkimiyetindeki Memlûk Hanedanı Ordusu’na katılabilmenin öncelikli şartlarından birisinin, Türkçe konuşmak olduğunu belirtebiliriz.

³ Bu konudaki ayrıntılı bilgi için, bakınız: Kızıltoprak, 2002, s. 320-335.

⁴ Bugünkü Lübnan sınırları içerisinde bulunan Beka Vadisi’nde yaşayan ve geçimini zeytincilikle karşılayan büyük Türkmen ailelerinden birinin soyadı da “Kurlu”dur. Aile büyükleri, yakın yerleşim alanlarındaki Türkmenlerin hâmisî, öncüsü, “bey”i konumundadır.

Selçuklulardan güç alarak bölgedeki Sünnî hâkimiyetin oluşmasında etkili olduklarını belirtebiliriz. Zira Selçukluların hâkimiyetinin doğuya yönelik olarak da genişlemesi bölgedeki Oğuz yerleşiminin, bu dönemde yoğunluk kazanmasına sebep olmuştur. Türk nüfus, sonrasında, Moğollar'ın Anadolu'yu hâkimiyetleri altına almaya çalıştıkları 13. yüzyılın ilk yarısında, Türkmenlerin bölgeye akın etmeleri sonucu yoğunluk göstermiştir. Bu dönemde Türkmenlerin çoğunun göçebe yaşam anlayışını benimsedikleri bilinmektedir. *“Türk göçebe unsuru, yani Türkmenler bilhassa uçlarda oturuyorlardı. Oralarda akıncı ve muhafız kuvveti olarak vazife gördükleri gibi, düşman topraklarında yurd tutmak suretiyle fetihleri kolaylaştırıyorlar ve çok defa kendileri de fetihlerde bulunuyorlardı”* (Sümer, 1980, s. 135). Bu bağlamda Selçuklu Devleti'nin güçlenmesinde ve gelişmesinde önemli rol üstlenmiş olan Oğuzlar/Türkmenlerin, Orta Asya kaynaklı göç dalgalarıyla güçlenmekte ve fethettikleri bölgede Türk İslam medeniyetinin etkin olmasına hizmet etmiş oluyorlardı. Bölgedeki bu durum uzun sürmemiş ve Türk-İslam medeniyetinin etkinliği, Haçlı Seferleri sırasında zarar görmüştür. Lübnan'da Dürziler ve Marunilerin haçlılara yardımı sonucunda genel anlamda Müslüman hakimiyeti zarar görmüştür. Memlük Hanedanı'nın hâkimiyetinden sonra, Yavuz Sultan Selim Han Dönemi'nde Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Lübnan'da Osmanlı'nın egemenliği Dürzi ve Maruni isyanları dolayısıyla sıkıntı içerisinde sürmüştür. Tarım ve ticaret sebebiyle çok daha zengin olması gerektiği bilgisiyle kavganın ve çatışmanın eksik olmadığı yönündeki bilgiler Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde de ifade edilmiştir. Nihayetinde Osmanlı Devleti de bu çatışmaları bahane eden dış güçler karşısında çaresiz kalarak, 1842'de ülkenin kuzey ve güneyde iki farklı kaymakamlığa bölünmesini kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra, Lübnan'ın kuzeyi Maruni, güneyi ise Dürzi yönetimine tâbi olmuş ancak çatışmaların artarak sürmesi sonucunda 1860'ta Osmanlı Devleti bölgeye 15000 kişilik askerî birliğini göndermiştir. Bu askerî birliğin din ve mezhep kökenli çatışmayı dindirememesi üzere bölgeye bu kez Fransız birlikleri gelerek, Lübnan'da Hristiyan Marunilerden yana hakimiyet sağlamışlardır. Fransızların yanı sıra İngilizlerin de bu coğrafyada askerî birlik bulundurmasını koşullayan bu çatışma döneminin ardından dış mihrakların yönlendirmesiyle I. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Arap birlikleri 1916 yılında Osmanlı Devleti'ne isyan etmiş ve ardından Lübnan'da, Maruni destekli Fransız Manda Rejimi başlamıştır. Bu dönemde Müslümanlar arasında yönetim birliği de kasten ortadan kaldırılmış ve Osmanlı dönemindeki yönetim ilkesinden farklı olarak Şii ve Sünni topluluklar ayrı alt yönetimlere tâbi tutulmuştur. Nihayetinde 9 Kasım 1947'de Lübnan Meclisi'nin aldığı karar doğrultusunda Fransız Manda Rejimi'ne son verilmiştir. Ardından süren iç savaşın ve İsrail saldırılarının izlerinin halen sürdüğü Lübnan'da bazı bölgelerde özellikle geceleri güvenlik zafiyetinin varlığı saha çalışmalarımız sırasında gözlemlenmiştir.

Araştırmamız, Lübnan sınırları içerisindeki saha çalışmamızın, Türkçenin konuşulma alanlarına ilişkin genel bilgi aktarımını amaçlamaktadır. Günümüzde, Lübnan’da yaklaşık 12000’i kayıtlı olmak üzere 30000 kadar vatandaşımız yaşamaktadır. Bunların önemli bir kısmı 1940 sonrasında iş bulmak amacıyla ülkeye yerleşmiş olan Türklerdir. Bu Türklerin çoğunluğunu ise Mardinliler oluşturmaktadır. Ülkenin, özellikle Beyrut ve Trablus gibi büyük şehirlerinde yaşayan Mardinlilerin büyük çoğunluğu kendilerini Arap kökenli Türkler olarak tanımlarken bir kısmı Türkmen olduklarını ifade etmektedir. Ancak 1940 sonrası Lübnan’a yerleşen Türkler, Arapçadan etkilenmelerinin yanı sıra daha çok ayrıldıkları coğrafyanın dil özelliklerini yansıtmaları nedeniyle bu çalışmaya konu edilmemiştir. Çalışmamızda, sayıları 13200’i bulan ve 13. yüzyıldan itibaren bu bölgede yaşayan Türkmenler ile 19. yüzyılın başından itibaren Lübnan sınırları içerisinde yaşayan yaklaşık 9000 Girit Muhaciri Türkler ve onların dilleri üzerine odaklanılmıştır. Belirtilen rakamlar, sahadaki çalışmalarımız sonucunda birden çok kaynak kişiye bağlı araştırmalarımıza ve gözlemimize dayalı olarak elde edilmiştir.

1. Bulgular ve Değerlendirmeler

Kullandıkları dilin Türkçe olması ve Arapça kod kopyalamalarını⁵ barındırmaları dışında pek az ortak noktası bulunan iki Türk grubunun dilleri ile birlikte, bu çalışma içerisinde ayrı başlıklar altında değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu bağlamda, Lübnan’daki Türkmenler ile Girit Muhaciri Türkler, genel dil kullanımları doğrultusunda farklı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

1.1. Lübnan’da Yaşayan Girit Muhaciri Türkler ve Dilleri

Lübnan sınırları içerisinde yaptığımız saha çalışmasından edindiğimiz bilgiye göre 9000 Girit Muhaciri Türk yaşamaktadır. Sultan Abdülhamid Han zamanında buraya gönderilmiş olan Girit Muhaciri Lübnanlı Türklerin çok az bir kısmı kendilerini Türk ya da “muhacir / el muhacirin” olarak tanımlarken Girit Muhaciri Lübnan Türklerinin büyük bir bölümü kendilerini “Osmanlı” olarak tanımlamaktalar. Bu nüfusun yaklaşık %95’i, Lübnan’ın Kuzey Batısı’nda, ülkenin ikinci büyük şehri konumundaki Trablus’ta yaşamaktadır. El-Nur, Bab el-Tabbane, Camiü’l-Kebir mahalleleri yoğunlukla olmak üzere Trablus’un tamamına yayılmış olan Girit Muhaciri Lübnanlı Türkler, kozmopolit bir şehirde yaşamalarına rağmen yıllarca kimliklerini koruyabilme mücadelesi vermişlerdir. İçlerinde eğitim ve buna bağlı olarak gelir düzeyi yüksek seviyede kişilerin bulunması, Girit Muhaciri Lübnanlı Türklerin kültürel kimliklerinin korunabilmesi adına önemli bir değer taşımaktadır. Türklüklerine ilişkin

⁵ Ses, bürün, biçim ve söz dizimi düzeyindeki Arapça kodlamalar, Lübnan’daki Türkçe konuşurları etkilemiştir.

değerleri (dillerini, giysilerini, yemeklerini, gelenek ve göreneklerini) bir önceki kuşağın hayli önemsedğini, görüştüğümüz kaynak kişilerden öğrenmemize karşın günümüzde genç kuşak içerisinde Türkçenin kullanımının çok zayıf olduğunu ya da kullanılmadığını belirtebiliriz. Onlar, bu konuda kendilerinin 120 yıllık sürede yalnız bırakılmalarından yakınmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde Girit'te ayrılıkçı Yunan milisleriyle silahlı mücadele veren ve Trablus'ta da Devlet-i Aliye'ye sadakatini bir kez daha ispat eden Girit Muhaciri Türkler için Osmanlı Devleti'nin ve Sultan Abdülhamid Han'ın özel bir yeri bulunmaktadır. Trablus'taki somut olmayan Türk kültürel mirasının korunamamasında somut kültürel mirasın tahrip edilmesi etkili olmuştur. Yıkılan Osmanlı Sarayı, İnci Tiyatrosu, Eski Trablus'taki hanlar, bayrak selamı bölgesindeki yapılar, bölgedeki Fransız hâkimiyeti döneminde yıkılmıştır. Girit Muhaciri Lübnanlı Türkler, birden fazla cemiyet altında örgütlenmiş durumda olmasına karşın hiçbir cemiyetin bir mekân başta olmak üzere yeterli maddi imkâna sahip olmadığını belirtebiliriz. Trablus'taki Mevlevihane'nin TİKA tarafından onarılıp ve ayağa kaldırılmasını Türklükleri adına bir gurur vesilesi olarak değerlendirmektedir. Girit Muhaciri Lübnanlı Türkler, içerisinde yeni neslin tamamı Arapça konuşmaktadır. Bunda eğitim dilinin Arapça olması son derece etkilidir. Ayrıca gerek Lübnan'daki ikinci resmi dilin Fransızca olması gerekse bölgedeki Fransız kültür derneklerinin etkin çalışmaları sonucu Fransızca da yeni neslin kullandığı bir dil olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta yaş ve üzeri Girit Muhaciri Türkler arasında Türkçe hâlâ iletişim dili olarak kullanılabilir. Kullanılan Türkçenin söyleyiş özelliklerinin ise Lübnan'daki Türkmenlerin kullandığı Türkçeden ve ölçünlü Türkiye Türkçesinden farklılıklar barındırdığını belirtebiliriz. Kendileriyle aynı dönemde Osmanlı Devleti'nce yerleştirilen ve Sultan Abdülhamid Han'ın fermanında “el muhacirin” olarak tanımlanan Girit Muhaciri Türklerin bir bölümü de bugün Suriye sınırları içerisinde kalmış olan Hamidiye Köyü'nde yaşamaktalar. Girit Muhaciri Türkler, kendileriyle yakın bir coğrafyada yaşayan Akkar bölgesi Türkmenleri ile (özellikle Kuvaşra) iletişim içerisinde olmalarına rağmen, Baalbek bölgesi Türkmenlerinin varlıklarından henüz 2-3 yıl önce haberdar olabilmiş ve henüz kendileriyle iletişim kuramamışlardır.

1.2. Lübnan'da Yaşayan Türkmenler ve Dilleri

“*Bilhassa ticarî münasebetler sebebi ile X. yüzyıldan itibaren aralarında yayılmaya başladığını bildiğimiz İslâmlığın, XI. yüzyılda Oğuzlar'dan ezici çoğunluğun dini haline geldiği görülüyor. Bunun sonucunda Oğuzlar'a XI. yüzyılda Türkmen adı verilmiştir*” (Sümer, 1980, s. X). Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetinin öncesinde bu coğrafyaya uzanmış olan konar-göçer Türk boylarını tanımlayan Türkmen nüfus, Lübnan'da iki farklı yerleşim bölgesi etrafında bulunmaktadır. Ortalama 40-60 yıl öncesine kadar konar-göçer yaşam tarzını devam ettiren

Türkmenlerin, yerleşik hayata geç başlamaları kendilerince maddî imkânsızlıklarının kaynağı olarak görülmektedir. Ülkenin başkenti Beyrut'ta (yaklaşık 300 kişi) ve ikinci büyük kenti durumundaki Trablus'ta (yaklaşık 200 kişi) da bulunan Türkmenler daha çok, Lübnan'ın kuzey sınır bölgesine yakın olan ve bugün için Suriye Türkmenlerinden önemli derecede göç almak durumunda kalan Akkar Bölgesi ile Bekaa Vadisi içerisindeki Baalbek Bölgesi içerisindeki köylerde yaşamaktadırlar.

1.2.1. Akkar Bölgesi Türkmenleri ve Dilleri

Lübnan'ın kuzeyindeki Türkmen yerleşim bölgesi olan Akkar'a, Trablus'tan bir buçuk saatlik yolculuk sonrasında iki kontrol bölgesinden geçerek ulaşılabilir. Tarihi kaynaklarda "Trablusşam Sancağı'na bağlı, *Ali Kethüda Cemaati içerisinde, Karakuniye Türkmenlerinin Bayad Boyuna*" (Halaçoğlu, 2009, s. 116) ve "*Hasan Kethüda v. Muhsin Cemaati içerisindeki Karakuniye Türkmenlerinin Bayad Boyuna yurt olduğu bilinen Akkar'da*" (Halaçoğlu, 2009, s. 1010) üç Türkmen köyü bulunmaktadır. Bunlar, makalemizde ele alınan sırasıyla Kuvaşra, Aydamun ve El Devsi'dir.

1.2.1.1. Kuvaşra Köyündeki Türkmenler ve Dilleri

Yaklaşık 3000 kişilik toplam nüfusunun tamamı ve yerel yöneticisi de Türkmen olan Kuvaşra'da Türkçe etkinliğini korumakta ve beraberinde Türk Kültürü'nün de yaşamasına imkân sağlamaktadır. Bu durumda köyde yaşayan ve dil-kültür bilincine sahip kişilerin varlığı önem taşımaktadır. Evlerin duvarlarını ve kimi binaların dışlarını Türk bayraklarının süslemiş olduğu bu köyde, köyün yaşlıları, Türk kültürüne ait unsurların artık yaşatılmayışından ve özellikle Türkçenin daha az konuşuluyor olmasından rahatsızlık duymaktadırlar. Kendilerinin gençlik yıllarına kadar bir tek kelime Arapça bilmediklerini şu anda da Arapçayı tam olarak konuşamadıklarını (birden ona kadar dahi sayamadıklarını) belirtiyorlar. Bu durumun oluşmasında, orta yaş üstünün resmî eğitim almamış olmaları etkili olmuştur. Köydeki Türkmenlerden Türkiye'de üniversite eğitimi almış olanlar ve bu eğitimlerini sürdürenler, diğer Türkmenlerden farklı olarak daha çok Ölçünlü Türkiye Türkçesi ile konuşmaktadırlar. Köyde halen lisans ve lisansüstü düzeyde Türkiye'de eğitim gören üç kişinin varlığını saha çalışmamız sırasında tespit edebildik. Yakın bir zamana kadar çoğunluğu konar-göçer bir hayat tarzını benimsemiş olan Türkmenlerin tamamen yerleşik hayata geçmeleri henüz 40 yıl öncesine dayanıyor. Son 10 yıla kadar kendi içlerinde evlenen Kuvaşralılar, çocuklarının bir Arap ile evlenmesine inanç dairesinden bakarak, artık eskisi kadar katı olmadıklarını belirtmektedir. Köylüler kendilerini "Türk/Türkmen/Oba/Obaçı" olarak tanımlamaktadırlar. Oğuzların 24 boyuna mensup Türk budunlarının (aşiret) bir unsuru olan Türkmenler, "*konar göçerler, sırasıyla boy (kabile), aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba (aile) şeklinde bölümlere ayrılmıştır*" (Halaçoğlu, 2009, s. XVII). Bu anlamda kendilerini oba ve obaçı olarak

tanımlamaları, aidiyet bilincinin geleneksel söyleme yansıması olarak değerlendirilebilir. Kuvaşralıların konuşması, Lübnan Türkmen Türkçesinin karakteristik özelliklerini barındırmaktadır. Yaklaşık 10 yıl öncesine kadar köy düğünlerinde cirit (köylülerin söylemiyle 'cırıt') atan ve mutlaka gençler arasında güreş müsabakaları düzenleyen Kuvaşra Köyü Türkmenleri için ata yurtları olarak gördükleri Türkiye önemli bir manevi değere sahiptir. Son dönem düğünlerinin düğün salonlarında modernize edilmiş haliyle gerçekleştiğini belirten köylüler ifadesine göre son yıllarda artık tamamen Arapça şarkılar çalınmakta olmasına karşın görüşme yaptığımız kaynak kişilerden, bölgedeki son dönem Türkmen düğünlerinde de söylenen bazı (Türkçe) Türküler kayıt altına alınmıştır.

Köyün çocukları öğrenim süreçlerinin başlamasıyla birlikte Arapçayla zorunlu olarak tanışıyorlar. Bu durumun da etkisiyle köyde kuşaklar arasından iletişimin çok sağlıklı bir şekilde gerçekleşmediği tarafımızca gözlemlenmiştir. Bir dönem Türkiye'den gelen öğretmenin mesai saatleri sonrasında verdiği Türkçe dersleri buradaki halk tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmış ancak köylülerin ifadesine göre soğuk hava köyün olumsuz yaşam koşulları sebebiyle öğretmen Trablus'a gitmiş ve bir daha buraya gelmemiştir. Kuvaşralılar çocuklarına genellikle Türkçe isim vermektedir. Ancak bazı isimlerin resmi olarak nüfus belgelerine yazdırılmadığını belirtmektedirler. Köyde aileleri tanımlayan lakaplar kullanılmaktadır. Günde iki saat elektrik verilebilen köyde sular da sürekli akmamaktadır. Temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan köylüler tarafından Suriye'den göç etmek zorunda kalan ve köyün sınırları içerisinde bulunan iki çadır kentte yaşayan Türkmen akrabalarına yardımcı olmaya çalışmaktadır.

1.2.1.2. Aydamun Köyündeki Türkmenler ve Dilleri

Kuvaşra'ya on beş dakika mesafedeki Aydamun köyü toplam 5000 kişilik nüfusa sahiptir. Nüfusunun yaklaşık %70'ine karşılık gelen 3500 kişisi Türkmen olan Aydamun'da farklı inancı benimseyen (Hristiyan) Araplar da bulunmakta ve köyün tamamı Arapça konuşmaktadır. Sahada yaptığımız araştırmada, bir yıl önce gelmemiz durumunda, Türkçe konuşabilen iki kişiyle görüşebileceğimiz belirtildi. Geçen kış vefat eden bu iki Türkmen'den sonra maalesef Aydamun'da Türkçe konuşan kimse kalmamış. Çocuklarına daha çok Arapça ad veren Aydamun Türkmenleri yemek adlarını da Arapça ifade etmektedirler. Düğünlerinde de tamamen Arapça "yır"lar söylenmektedir. Kuvaşra'ya göre halkı belirgin bir şekilde daha refah içerisinde yaşamaktadır. Yurt dışında da ticaretle uğraşan Türkmenlerin varlığı köyün genel geçim düzeyine olumlu anlamda etki etmiştir. Kimliklerinin bilincinde olan Aydamunlu Türkmenler Kuvaşralı komşularıyla Arapça iletişim kurmaktadır.

1.2.1.3. El Devsi Köyündeki Türkmenler ve Dilleri

Kuvaşra ve Aydamun'a göre daha küçük olan El Devsi köyünün tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. Yaklaşık 1000 kişilik nüfusu barındıran bu köyde de Aydamun'da olduğu gibi Türkçe konuşur kalmamıştır. Arapça, eğitim dili olması aracılığıyla köydeki geçerli iletişim dili haline gelmiştir. Önceki saha çalışmalarında değinilmemiş olan bu yerleşim birimindeki Türkmenlere, Türkçe konuşamamalarına rağmen etnik kökenleri, Türkiye sevgileri ve yaşatma arzusu içerisinde oldukları kültürleri dolayısıyla belirlenmeleri adına bu çalışmada yer verilmiştir.

1.2.2. Baalbek Bölgesi Türkmenleri ve Dilleri

Başkent Beyrut'tan bir buçuk saatlik bir yolculuk sonrasında adını antik yerleşim bölgesinden alan Baalbek'e ulaşılabilir. Doğu ve Batı Lübnan Dağları (Silsiletü'l-Lüban-ı Şarkiye ve'l-Garbiyye) arasındaki münbit Bekaa Vadisi'ne ulaşabilmek için zorlu bir geçit aşılmalıdır. Yüksekliğe bağlı olarak iklim şartlarının yanında ulaşımı güçleştiren bir diğer unsur da 2006 yılında İsrail tarafından bombalanan yolların halen tam anlamıyla onarılmamış olmasıdır. Yolculuk süresince boyunca geçilen yedi askerî kontrol noktasının (geceleri kontrol noktalarının sayısı üçe iniyor) yanı sıra Hizbullah'ın etkinliği yol boyunca asılı olan afişlerden ve bayraklardan da rahatlıkla anlaşılabilir. Yol boyunca nadir de olsa Şii tabanlı ve İran destekli Emel Partisi'nin bayrakları Lübnan Bayrağı ile birlikte asılmış. Bölgedeki Türkmenlerin varlığı hakkındaki bilgiler henüz birkaç yıl öncesine dayanırken, Türkçenin kullanımına yönelik ilk çalışmayı gerçekleştiriyor olmamız uzun ve kapsamlı saha çalışmalarını zorunlu kılmıştır.

1.2.2.1. Duris Kasabası Türkmenleri ve Dilleri

Nüfusunun yarısını Hristiyanların, yarısını da Müslümanların oluşturduğu Duris kasabası, genel itibariyle ekonomik açıdan müreffeh bir düzeydedir. Orada azınlığı oluşturan Türkmen nüfusun bir temsilcisi, son yerel seçimlerde hiçbir ittifaka dâhil olmadan belediye meclis üyeliğini elde etmiş, bir süre belediye başkan yardımcılığı da yapmış ve civar köylerdeki Türkmenlerin başta vatandaşlık hakları olmak üzere çoğu işlerinde yardımcı olabilmıştır. Bu anlamda farklı köylerde yaşamalarına rağmen Duris için oy kullanan Türkmenlerin birbiri ile irtibatlı oldukları da tarafımızca gözlemlenmiştir. Lübnan'daki Türk varlığına ilişkin bugüne dek yapılmış olan ilk saha çalışması olan Oytun Orhan'ın "Unutulan Türkler: Lübnan'da Türk Varlığı" adlı özverili saha çalışmasına dayalı eserinde "*Türkmen kimliklerini koruyamamışlardır. Örneğin, Türkçe konuşulmamaktadır*" (Orhan, 2010, s. 12). bilgisi yer alsa da tarafımızca bölgede Türkçe konuşan, düşünlerinde, sosyal hayatlarında Türk kültürünü yaşatmaya çalışan hatta evlerinde Türk bayrağı bulunduran önemli bir kitle tespit edilmiştir. Bölgede

konuşulan Türkçenin dil özelliklerine ilişkin ayrıntılı bilgiler bir başka çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Kendilerini Lübnan'ın kuzey bölgesindeki Türkmenler gibi “obaçı” ve “Türkmen” olarak tanımlayan ve Türkçe konuşan bu kişiler ile yaptığımız görüşmelerde yaşattıkları Türk kültürünün izlerini de görmek mümkün. Yaşatmaya çalıştıkları Türk kültürünün yanı sıra kökenlerine ilişkin çeşitli tarihi bilgilere de vakıf olan Türkmenlerin bir kısmının çok zor ve ilkel yaşam koşulları altında mücadele ettiklerini belirtebiliriz. Duris'te yaşayan Türkmenler, kendilerinin Karakoyunlu Türkmen Obası olduklarını, Akkoyunluların Lübnan'ın dışında kuzeyde kaldıklarını (Suriye ve Irak) belirtiyorlar. Çocuklarına atalarının (çocuğun dedesinin) adını verilmesi ülkedeki diğer Türkmenlerde olduğu gibi Duris'te de yaygın bir gelenek. Lübnan'daki tüm Türkmenler gibi Duris'teki Türkmenler de kültürlerini yeni nesle aktaramayacak olmanın üzüntüsünü yaşıyorlar. Duris'teki Türkmenler, Lübnan'daki tüm Türkmenler gibi Divanü Lügat'it-Türk'te “Fars, yabancı” anlamıyla karşılanan “tat” kelimesini Araplar için kullanıyor. Ülkedeki yabancı unsuru bu kelimeyle karşılayan Türkmenler, üzülen çocuklarının artık Türkmence değil Tatça konuştuklarını belirtiyorlar. Ülkede eğitim dilinin Arapça, ikinci dilin de Fransızca olması Türkçeye resmi eğitim sürecinde hiç yer verilmemiş olması yeni neslin tamamen Arapça kullanmasını zorunlu kılıyor. Duris'te yaklaşık 10000 kişilik nüfusun yaklaşık 1600'ünü Duris'te yaşayan Türkmenler oluşturmaktayken Hadidiye Köyü'ndeki yaklaşık 600 Türkmen içerisindeki 21 yaş üstü 300 seçmenin oy verdiği yerin Duris olduğunu belirtebiliriz.

1.2.2.2. Nanaiyye Köyü Türkmenleri ve Dilleri

Beka Vadisi içerisinde, Baalbek Bölgesi'nde, yaklaşık 700 kişinin yaşadığı Nanaiyye Köyü'ne, Duris'ten on dakikalık yolculuk sonrasında ulaşılabilir. Köy nüfusunun tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. Türk dilinin ve kültürünün diri bir şekilde yaşadığını belirlediğimiz Nanaiyye Köyü'nde evlerin çoğunda bulunan Türk bayrağı, buradaki Türkmenlerin Türkiye sevgilerinin ve özlemlerinin işareti olarak değerlendirilebilir. Nitekim görüşme yaptığımız tüm kaynak kişiler bize “gardaş/Türkmen gardaş/Türk gardaş” olarak hitap edip, söylemleriyle örtüşen bir samimiyet göstermiştir. Kuşaklararası iletişimin Türkçe sağlanabildiği köyde Türk kültürünün sözlü ürünleri hâlâ yaşamaktadır. Köyde az sayıda olmasına karşın Suriye'den göç etmek zorunda kalıp buraya yerleşen Türkmenlerin varlığı da tarafımızca tespit edilmiştir. Konar-göçer hayatı yaklaşık kırk yıl önce terk ettiklerini ve hayatlarını hayvancılığın yanı sıra tarımla sürdürdüklerini belirtmişlerdir. Tüm Türkmen köylerinde olduğu gibi düğünlerde “Cırt (cirit), güreş, bayrak koyma, kuzu boğazlama” temel kültürel motifler olarak karşımıza çıkıyor. Oyunlarını ve türkülerini, horafalarını (halk hikâyelerini), çocuk avutçularını (ninnilerini) yeni nesle aktarma konusunda bilince sahip olan Nanaiyye Köylüleri, yerleşik hayata geçmenin kendilerini zayıflattığını düşünmekte. Yemek kültürlerinde

hayvansal gıda ürünleri, özellikle de süt ve türevi ürünler önemli bir yer tutmaktadır. Teknoloji dolayısıyla yeni neslin doğrudan insana değil televizyona ve cep telefonuna odaklandıklarını belirten Türkmenler için Türkiye'nin kültürüne ilişkin algı maalesef Türk dizilerine dayalı olarak kurgulanmış. Mısır ve Suriye televizyon kanallarını özellikle izlemeyip çoğunlukla Türk kanallarını takip ettiklerini belirten köylülerin önemli bir kısmı uydu antenleri olmadıkları için Türk kanallarını izleyememektedirler.

1.2.2.3. Addus Köyü Türkmenleri ve Dilleri

Nanaiyye Köyü'nden yaklaşık beş dakikalık kısa bir yolculuk sonrasında ulaşılan Addus Köyü'nün nüfusu yaklaşık 800 Türkmen'den oluşmaktadır. Nanaiyye ile çok yakın olmalarına rağmen Türkçenin bu köyde Arapçanın baskısı altında daha zayıf düştüğünü belirtebiliriz. Çocuklarının “tozu karanın lisanı” (Arapça) ile konuştuklarını belirten köyün yaşlıları “oba töresi”nin zayıfladığını belirtirken konuşmalarında önemli derecede Arapça ifade kullanmaktadırlar. Köy içerisinde çadırlarda yaşamasalar da evlerde Suriye'den göç etmek zorunda kalan akrabaların misafir edildiklerini gözlemledik. Addus Köyü Türkmenleri de kısa zaman öncesine rağmen konar-göçer olduklarını, yerleşik hayata geçenlerin, ilim sahibi olmamaları durumunda zayıflamaya mahkûm olduklarını, Türkçe eğitim görmek istekleri bağlamında belirtmişlerdir. Diğer Türkmen köylerinde olduğu gibi çokça kahve tükettiklerini gözlemlediğimiz bu köyde, kahveye şeker atmanın Arap âdeti olduğunu, mirra adı verilen acı kahvenin ise “oba kahvesi, Türkmen kahvesi” olduğu, köyün yaşlıları tarafından belirtilmiştir.

1.2.2.4. Hadidiye Köyü Türkmenleri ve Dilleri

Nanaiyye ve Addus'a göre daha küçük bir köy olan Hadidiye'ye, Addus'a yaklaşık beş dakikalık kısa bir yolculuk sonrası ulaşılabilir. Köy sakinlerinin yaşam koşullarının Baalbek Bölgesi'nde yaşayan diğer Türkmenlere göre daha zor olduğu barınma koşullarından dahi anlaşılabilir. Hadidiye köyündekilerin tamamı Türkmen ve nüfusları yaklaşık 600 kişiden oluşuyor. Hadidiye Köyü'ndeki Türkmenlerin dillerinde de Arapça'nın baskın etkisini tespit edebiliyoruz. Ancak yine de “obaçı, Türkmence” olarak adlandırdıkları Türkçenin etkinliğinin kısmen sürdürülebildiğini ve buna bağlı olarak Türk kültürünün yaşatılması noktasındaki isteklerinin var olduğunu belirtebiliriz.

1.2.2.5. Şeymiye Köyü Türkmenleri ve Dilleri

Duris'e yaklaşık yirmi dakika mesafedeki Şeymiye Köyü'nün nüfusunun tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. Köylülerin bir kısmı nüfuslarını 2500 kişi olarak ifade etseler de köyün nüfusunun yaklaşık 1500 kişiden oluştuğunu ve böylelikle bu köyün bir anlamda Baalbek Bölgesi'ndeki en büyük Türkmen nüfusu barındıran köy olduğunu

belirtebiliriz. Nüfus büyüklüğünün yanı sıra, Şeymiye'de Türkçenin ve buna bağlı olarak Türk Kültürü'nün Baalbek Bölgesi'ndeki diğer yerleşim bölgelerine oranla daha diri olduğunu saha çalışmalarımız sırasından gözlemledik. Günümüzdeki düğünlerde halen cirit ve güreş'in önemli yer aldığını belirten köylüler geceleri eğlenenin ise evlerin damlarında yapıldığını belirtmişlerdir. Düğüne gelen herkesin güçleri doğrultusunda hediye getirdiklerini, bu hediyelerin genellikle pirinç, şeker, undan oluştuğunu, maddi durumu iyi olanların ise altın getirdikleri bilgisine saha çalışmalarımızda edindik. Bizleri Türkiye'nin resmi temsilcisi olarak algılayan köylülerin önemli bir kısmı bizlerden hediye istemediklerini sadece ve sadece köylerinin daim olabilmesi için bu coğrafyadaki "garip"liklerinin son bulabilmesi için Türkçe ders verilmesini Türk tarihi ve kültürü ile kendilerine dersler verilmesini istemekteler. Yıl geçtikçe Araplaştıklarını üzüntüyle ifade eden köyün büyükleri, bu durumla mücadele edebilmelerinin tek yolunun köylerinde açılacak derslik sonrası burada verilecek Türkçe derslerle sağlanabileceğini vurgulamaktalar. Ayrıca Türkmenlerin genel tarihine ilişkin bilgilendirilmeye de ihtiyaç duyduklarını belirten köylülerin bir kısmı ata yurtlarını "Türkistan" olarak tanımlamaktadır. Görüşme yaptığımız kaynak kişiler, kendilerinin bu bölgedeki varlıklarını "Türk'ten beri, Türk'ün zamanından beri buradayık" sözüyle tanımlamaktadır. Köylülerin ifadesine göre önceki yıllarda herkesin Türkçe konuşmalarına karşın yeni neslin "Arap'ın medresesinde" Arapça öğrenmek zorunda kaldıklarını belirtiyor. Konar-göçer yaşamdan yerleşik hayata, etrafındaki yerleşim birimlerine göre daha erken geçtiklerini ifade eden köylüler yaklaşık olarak bu yerleşim birimini 60 yıl önce oluşturmuşlardır. Köylülerin konuşmalarında Lübnan'daki tüm Türkmenlerde olduğu gibi Arapçanın önemli derecede etkisi bulunmaktadır. Köylülerin genel iletişiminde Arapçanın da kullanıldığını tespit ettik. Köyün gayr-ı resmî imamını "şeyh" olarak tanımlayan kişiler sadece Şeymiye Köyü sakinleri değildir. Baalbek Bölgesi'ndeki Türkmenlerin tamamı her türlü konuda fetvalarını bu kişiden almakta, sosyal hayattaki uyumsuzluklarını ve çatışmalarını bu Türkmen Şeyh'in fetvası doğrultusunda çözümlenmektedir. Köyün imamlığını da yapan henüz 30 yaşındaki Türkmen Şeyhi, bize, gençlere dini ve kültürel bilgileri Arapça anlatmak zorunda kaldığını ama küçük çocuklara Türkçe hitap ettiğini, ancak medreseden çıkan çocuklara (yazları eğitim dönemi sonundaki üç aylık tatil döneminde) evde Türkçe hikâyeler anlattığını belirtmiştir. Bu öğretici hikâyelerin genel itibarıyla dini kaynaklara dayanmakla birlikte, asıl işlevlerinin sosyal hayatı yönlendiren kuralların yaygınlık kazanması olduğunu belirtebiliriz. Köylerine maddi yardım istemediklerini, yapılacak yatırımları da Lübnan hükümetinden değil de Türkiye'den beklediklerini vurgulayan Şeymiye Köyü Türkmenleri çocuklarına da Türkmen olduklarını ve bu coğrafyada özellikle Araplar içinde yalnız, sahipsiz olduklarını aktarmaktalar.

1.2.2.6. Al Kaa Köyü Türkmenleri ve Dilleri

Baalbek bölgesinin doğusunda ve hayli uzağında bulunan Al Kaa Köyü, Suriye sınırında bulunmaktadır. Bu yöredeki Türkmen nüfusun çoğu, önceki yıllarda Suriye sınırı içerisinde yaşarken bu nüfusun artık Lübnan sınırı içerisine göç ettiğini tespit ettiğimiz Al Kaa Köyü'nün kontrolü Suriye birliklerince sağlanmaktadır. Saha çalışmamızın ilk aşamasında güvenlik sebepleriyle giremediğimiz köye ilişkin bilgiler, köyün yakınında bulunan Araplardan ve Duris Belediye Meclisi Üyesi Sayın Ali Khorlu'dan aldığımız bilgilere dayanmaktadır. Suriye'de yaşananlara bağlı olarak daha kötü koşullarda yaşadıklarını öğrendiğimiz Al Kaa köyünde yaklaşık 500 kişinin yaşadığı, bu nüfusun tamamının Türkmenlerden oluştuğu ve köyde Türkçenin konuşulduğu da ifade edilmektedir.

Sonuç

19. yüzyılda, Sultan Abdülhamid Han döneminde gelen ve Trablus bölgesine yerleşen yaklaşık 9000 Girit Muhaciri Türk'ün yanı sıra çoğu Osmanlı Devleti Devri öncesinde Selçuklu Devleti döneminde gelen toplamda 13200 Türkmen ile birlikte 22200 kişilik Türk varlığının yüzyıllardır Lübnan'da yaşadığını belirtebiliriz. Bu rakama 1940 sonrası Türkiye'den (özellikle Mardin'den) göç ederek buraya yerleşmiş ve yarıya yakını Lübnan vatandaşlığına geçmiş bulunan 30000'e yakın kişiyi de ekleyecek olursak toplamda 50000'in üzerinde bir nüfusa ulaşmış oluyoruz. Nüfusa ilişkin rakamların önünde "yaklaşık" sıfatının eklenmesinin gerekçesi, Lübnan'daki son nüfus sayımının 1932'de yapılmış olmasıdır. Bu nedenle Lübnan ile ilgili güncel nüfus verilerinin ancak saha üzerinde birden çok kaynağa dayalı verilerle elde edilebileceğini düşünmekteyiz. Buna karşın, Lübnan'ın nüfusuna ilişkin bilgileri barındıran muhtelif kaynaklarda 22200'ü yüzyıllar öncesinden Lübnan'da bulunan, yaklaşık 30000'i de 1940 sonrası ülkeye göç etmiş olan Türk'e maalesef rastlayamıyoruz. Bu kaynaklarda, genel itibarıyla "*etnik dağılım: %95 Arap, %4 Ermeni, %1 diğer (Kürt, vs.)*" (Kor, 2006, s. 14) olarak verilmiş olsa da yaptığımız saha çalışmalarında birden çok kaynağa dayalı olarak elde ettiğimiz bilgiler sonucunda, alıntılanan bilgiyi nesnel ve geçerli kabul edemeyeceğimizi belirtmek zorundayız.

Lübnan'da yaşayan Türk nüfusun büyük çoğunluğunun başta ülkenin eğitim politikasının etkisiyle olmak üzere hızla Arapça kullanmaya başladıklarını ve Türkçe iletişim kuramadıklarını saha çalışmalarımız sırasında gözlemledik. Bölgede Arapçanın ve Fransızcanın prestij dili haline gelmesi tamamen Lübnan Hükümeti'nin politikasından kaynaklanmaktadır. Lübnan'ın dil ve kültür evreninde önemli bir yere sahip olan "Türk Dili ve Edebiyatı" üzerine üniversitelerde eğitim verilmemesinin ilk ve orta öğrenim düzeyindeki eğitimde Türkçeye yer verilmemesinin, Türkçe öğretmek üzere Türklerin yaşadığı küçük yerleşim bölgelerine gidilmemesinin Türkçe

açısından bugünkü vahim tabloyu doğurduğunu belirtebiliriz. Bu bağlamda, Lübnan sınırları içerisinde konuşulan Türkçenin, UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras içerisindeki tehlikedeki diller programı ölçütlerine göre değerlendirildiğinde, "kritik tehlike altında" olduğunu belirtmek zorundayız. UNESCO'nun ölçütlerine göre tehlikedeki diller sırasıyla "güvenli, zayıf, kesinlikle tehlikede, ciddi tehlike altında, kritik tehlike altında ve ölü" başlıkları altına değerlendirilmektedir. Lübnan'daki çoğu Türk yerleşim bölgesinde, Türkçenin en genç konuşurlarının büyük ebeveynler ve daha yaşlılar olması, onların da kısmen ve seyrek olarak Türkçe konuşmaları dolayısıyla UNESCO'nun ölçütlerine dayalı olarak bu hükmü verebileceğimizi düşünmekteyiz. Ancak Türkçe açısından bizlere umut veren diğer bir konu, yüzyıllardır bugünkü Lübnan'da yaşayan insanların her türlü zorluğa rağmen dillerine, kültürlerine, Türklüklerine ve Türkiye'ye yönelik diri tutmak adına giriştikleri takdire şayan mücadeleleri sonucu kısmen de olsa ayakta tuttıkları Türk Dili ve Kültürü'nün varlığıdır.

KAYNAKLAR

- Ayhan, V. ve Tür, Ö. (2009). *Lübnan: Savaş, Barış, Direniş ve Türkiye ile İlişkiler*. Bursa: Dora Yayınları.
- Bozkurt, F. (2012). *Divanü Lügat-it-Türk Türk Dili Divanı*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Evlia Çelebi. (1982). *Seyahatnâme (Hatay-Suriye-Lübnan-Filistin)*. (İsmet Parmaksızoğlu, Haz.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gül, M. (2002). Önyasya'da Bir Türk Devleti: Eyyûbiler (1175-1250). *Türkler Ansiklopedisi* içinde (5, 77-85). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Johanson, L. (2011). *Türk Dili Haritası Üzerine Keşifler*. (N. Demir ve E. Yılmaz, Çev.). Ankara: Hacettepe Yayınları.
- Kızıltoprak, S. (2002). Memlûk Sistemi. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (5, 320-335). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kor, Z. T. (2006). *Lübnan İç Savaşın Gölgesinde*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Orhan, O. (2010). *Unutulan Türkler: Lübnan'da Türk Varlığı*. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Rapor No: 11.
- Sevim, A. (1989). *Suriye-Filistin Selçuklu Devleti Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sümer, F. (1980). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri – Boy Teşkilatı – Destanları*. İstanbul: Ana Yayınları.
- Uyumaz, E. (2002). Türkiye Selçuklu Devleti – Eyyûbî Münasebetleri. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (5, 86-96). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

EK 1:

